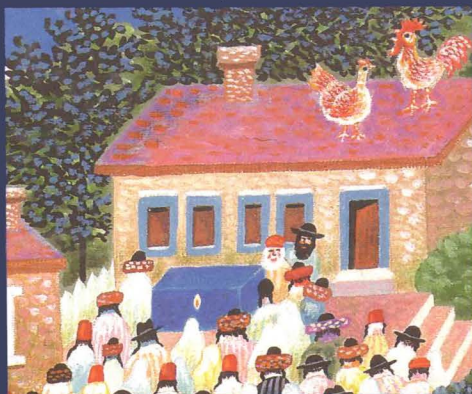


ברסלב

ביבליוגרפיה מוערת

דוד אסף



מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל



ברסלב
ביבליוגרפיה מוערת

ברסלב

ביבליוגרפיה מוערת

ר' נחמן מברסלב
תולדותיו ומורשתו הספרותית
ספרי תלמידיו ותלמידי תלמידיו
חסידות ברסלב וסביבותיה

מעשה ידי
דוד אסף



מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים

המערכת המדעית

פרופ' ישעיהו גפני (יו"ר), צבי יקותיאל, פרופ' ג'רמי כהן, פרופ' רוברט ליברטס,
ד"ר מנחם מור, פרופ' שמואל פיינר, פרופ' יוסף קפלן
מרכז המערכת: מעין אבינרי־רבהון

הביא לבית הדפוס: יחזקאל חובב

על העטיפה

פרטים מתוך: ברוך נחשון, 'אומן, אומן, ראש־השנה', 1998.
עיצוב העטיפה: קרן סנדלר, סטודיו קונטרסט, ירושלים.

© Copyright by The Zalman Shazar Center for Jewish History, Jerusalem

Printed in Israel, 2000

מסח"ב 965-227-145-4 ISBN

Catalogue No. 185-462 מספר קטלוגי

© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, תש"ס

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או מכני,
לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.

סדר ועימוד ממוחשב: מרכז זלמן שזר

לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית ('גרף חן') בע"מ

כולם בירושלים

תוכן העניינים

ט	מבוא
2	קיצורים המשמשים ברישום הפרסומים ובהערות
	מדור ראשון
	ספרי ברסלב: קבצים וליקוטים של תורות, תפילות, סיפורים
3	ופירושים, מפתחות וספרי עזר
	מדור שני
68	ספרי ברסלב: איגרות, תקנות, כרחים
	מדור שלישי
80	ספרי ברסלב: כתבי עת, עיתונים, לוחות ועלונים
	מדור רביעי
86	ספרי ברסלב: עיבודים ותרגומים
	מדור חמישי
	ערכים אנציקלופדיים, ספרי שימוש, מפתחות, מאגרי מידע
113	ורשימות יחס
	מדור שישי
119	ביבליוגרפיה ודפוס
	מדור שביעי
124	ר' נחמן וחסידות ברסלב בעיני משכילים במאה ה־ט
	מדור שמיני
130	ר' נחמן מברסלב: תולדותיו וכתביו
	מדור תשיעי
153	עיונים פרשניים בסיפוריו של ר' נחמן ובתורותיו
	מדור עשירי
165	ר' נחמן כמשפיע וכמושפע
	מדור אחד־עשר
172	ר' נחמן וארץ ישראל
	מדור שנים־עשר
178	ר' נתן מנמירוב: תולדותיו וכתביו

	מדור שלושה־עשר
182	חסידי ברסלב ברוסיה הצארית, בפולין ובברית המועצות
	מדור ארבעה־עשר
190	חסידי ברסלב בארץ ישראל, במדינת ישראל ובארצות הברית
	מדור חמישה־עשר
	חסידות ברסלב בראי הספרות והאמנות
197	1. סיפורת
203	2. שירה
209	3. מחזאות וקולנוע
	מדור שישה־עשר
214	תפילה, ניגון וריקוד
	מדור שבעה־עשר
217	היבטים רפואיים, פסיכולוגיים ונפשיים
	מדור שמונה־עשר
	היבטים חברתיים, פולקלוריים ואנתרופולוגיים
221	1. אומן והנסיעה אליה
231	2. חסידי ברסלב ביבנאל
233	3. ישראל דב אודסר, חסידיו וסיפור 'הפתק'
239	4. פולמוס העלאת עצמותיו של ר' נחמן
240	5. שונות
245	תוספות
	מפתחות
255	א. כותרים
277	ב. שמות אנשים

מר קוגיטו מבקש עצה

זביגנייב הרברט

– הוא לא כאן – אומרים החסידים הוא בעולם השאול – מות יפה היה לו אומרים החסידים יפה עד מאד כמו עבר מפנה אחת אל פנה אחרת שחור כלו אחז בידיו ספר תורה בוער	כל־כך הרבה ספרים מלונים אנציקלופדיות עבות כרס אבל אין מי שיעז עצה חקרו את השמש הירח הכוכבים אותי אבדו נפשי דוקה את נחמות המדע אזי בלילה היא נודדת בדרכי האבות והנה העירה ברצלב בשדה חמניות שחורות
– אני מחפש אותך רבי – מאחורי איזה רקיע הסתרת און חכמה	זה המקום שנטשנו זה המקום שצועק שבת עכשו וכתמיד בשבת רקיע חדש נגלה
– כואב לי הלב רבי – יש לי צרות אולי היה יועץ לי רבי נחמן אבל כיצד אמצאנו בערמות האפר	– אני מחפש אותך רבי

דו"ח מעיר נעורה (מס' 893), תרגום מפולנית: דוד ויינפלד.

מבוא

[א]

ראשון היה גרשם שלום, אשר בשבט תרפ"ח (1928) הגיש לידידו מרטין בובר מנחת שי ליובלו: קונטרס ביבליוגרפי בשם 'אלה שמות', שבו נרשמו ספריהם של רבי נחמן מברסלב, תלמידיו ותלמידי תלמידיו. רשימתו של שלום הוגבלה לספרותם של חסידי ברסלב עצמם ולא התייחסה כלל לספרות העצומה של מחקר ופובליציסטיקה שנכתבה, כבר בזמנו, על חסידות ברסלב, ספרות שמרטין בובר היה מגדולי מחולליה והראשון שחשף את נכסיה לעולם המערבי שאינו קורא עברית או יידיש.

תיכף להופעת 'אלה שמות' פרסם הביבליוגרף אברהם יערי מאמר ביקורת קצר ובו קידם בברכה את הספר וכתב כדברים הבאים:

הביבליוגרפיה של החסידות מוזנחת עד מאד. הביבליוגרפים העבריים המובהקים בשני הדורות הקודמים... הזניחו כמעט לגמרי את מזרח אירופה... ואף הביבליוגרפים בדור הזה לא שינו ממסורת רבותיהם. תלמי תלים של מחקרים נכתבו על מאות האינקונבולים, ועדיין אין לנו אף ביבליוגרפיה אחת הגונה ושלמה, על ספרות שנות המאה ה"ח והי"ט. וויליאם צייטלין, מחבר הביבליוגרפיה הידועה של הספרות העברית ממנדלסון ואילך, כותב בהקדמה לספרו, שמדעת הוציא מכלל עבודתו את 'הספרות הנבערה של החסידות'. אולם גם הערצת החסידות בדורנו לא הביאה עד כה ברכה מרובה לביבליוגרפיה של ספרות זו. ועדיין גדול התוהו-ובוהו, ומי שבא לעבוד עבודה מקורית מגשש באפלה באין לו עזרה בת סמך בספרי שמוש ביבליוגרפיים.¹

למרות ההתקדמות העצומה שהתחוללה מאז בשדה הביבליוגרפיה העברית, דבריו של יערי על הביבליוגרפיה החסידית אינם רחוקים מן האמת גם בימינו. מקצוע זה לוקה במיעוט ובחסרון,² ובמיוחד ניכר הדבר בחסידות ברסלב, על אף

1 יערי (להלן, מס' 471, א), עמ' 286-287.

2 יוצאת מן הכלל לטובה היא חסידות חב"ד, שבתחומיה יש בידינו כמה ביבליוגרפיות מצוינות: א"מ הברמן, 'שערי חב"ד', עלי ע"ן; מנחת דברים לשלמה זלמן שוקן, ירושלים תש"ח-תשי"ב, עמ' 293-370; הנ"ל, 'תורת הרב (רשימה ביבליוגרפית של כל ספרי רבי שניאור זלמן מלאדי וספרים עליו)', ספר הקן: קובץ מאמרים על אדמו"ר הזקן רבי שניאור

היותה, כדברי יערי, 'רק נצר אחד מהאילן הענף'. למעשה, פרט להקדמות של ספרי מחקר ומאמרים מדעיים, שהוקדשו לחסידות ברסלב וגדרשו מטבע העניין גם לסקירות קצרות של מחקרים קודמים,³ אין בידינו עד כה ביבליוגרפיה שתשקף אל נכון את מצב מחקרה ותיאורה של חסידות זו על גילוייה השונים.⁴

ולפלא הדבר, שכן אין לך דמות בתולדותיה של החסידות כמו ר' נחמן מברסלב (1772-1810), שחייו הקצרים עומדים ביחס הפוך למספר העצום של מאמרים ומחקרים, המקיפים כמעט כל צד באישיותו, בהגותו ובמורשתו הספרותית. עולמו של ר' נחמן נדון ונבחן מן ההיבטים הביוגרפיים והביבליוגרפיים, ההיסטוריים והחברתיים, הרעיוניים והספרותיים, הנפשיים והפולקלוריים. שפע רב זה נתפרסם בשפות שונות ובמאות רבות של ספרים, מחקרים, מאמרים ורשימות, בכתבי עת מדעיים ובבמות פופולריות, בעיתונות היומית והתקופתית, בכתבי עת השוטפת ובפובליציסטיקה. התעניינות ייחודית זו, שאין לנו כמעט כיוצא בה,⁵ ניכרת גם בכך

זלמן מלאדי, ירושלים תשכ"ט, עמ' 133-171; י' מונדשיין, לקוטי אמרים, הוא ספר התניא: מהדורותיו, תרגומיו וביאוריו (תקנ"ו-תשמ"א), כפר חב"ד תשמ"ב; הנ"ל, ספרי ההלכה של אדמו"ר הזקן: ביבליוגרפיה, כפר חב"ד תשמ"ד. כן נזכיר את הביבליוגרפיה (שאף היא זקוקה לעדכון) על מהדורות 'שבחי הבעש"ט' שהבין יצחק רפאל, ונדפסה מחדש בספרו: על חסידות וחסידים, ירושלים תשנ"א, עמ' 22-49. באשר לביבליוגרפיה בלועזית יש לציין את ספרה של ספקטור (להלן, מס' 482, עמ' 197-255), שבו תוארו 283 ספרים, מאמרים ותרגומים באנגלית על החסידות ומחקרה. לאחרונה, סמוך לנעילתו של ספר זה, ראה אור הקטלוג של ספריית שלום (להלן, מס' 488), ובו התייעד הביבליוגרפי הגדול ביותר עד כה של ספרי חסידות בכלל ושל ספרי חסידות ברסלב בפרט. ואולם קטלוג זה, בהגדרתו, אינו ממצה את כל היקפו של הנושא, אלא אך ורק את המצאי הקיים באוסף, ואף זאת – רק עד שנת תשנ"ה.

למשל: פייקאז, חסידות ברסלב (מס' 567), עמ' 56-58; גרין, בעל היסורים (מס' 581), עמ' 29-32; אלשטיין, פעמי בת מלך (מס' 660), עמ' 20-25, 238-252.

בספרו 'ביבליוגרפיה קבליסטיקה', שראה אור בשנת 1927 (להלן, מס' 470), רשם גרשם שלום את ספרות המחקר על הקבלה וספרותה, והחסידות בכלל זה. עיון במפתח לספר זה, בערך 'נחמן מברסלב', מגלה הפניות לארבע-עשרה פריטים ספציפיים בסך הכל. עוד יצינו רשימה שערך הביבליוגרף יפים ישרון בשנת 1969 (מס' 475) ובה כתשעים פריטים על ר' נחמן (רשימה זו נערכה בירושלם וערכה אינו רב), וכן שני מאמרים ביבליוגרפיים קצרים באנגלית, שנכתבו בידי אברהם ברגר (מס' 478, 481), ובהם סקירות כלליות על המתרחש במחקר חסידות ברסלב. כלי איתור ביבליוגרפיים עיקריים נוספים הם יותר מארבעים הכרכים (ועתה גם המפתח הממוחשב) של 'רשימת מאמרים במדעי היהדות' (רמב"י). פרסום זה, היוצא לאור מטעם בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, ממפתח בצורה נוחה ויעילה את מירב המחקרים שפורסמו בכתבי עת מדעיים בכל העולם (בכל כרך יש מדור מיוחד ל'תורת החסידות'). הוא הדיק גם במפתחות למאמרים בעיתונות היומית בעברית, היוצאים לאור מטעם אוניברסיטת חיפה, ומצויים עתה לכל דורש גם בצורה ממוחשבת, באמצעות תוכנת החיפוש הביבליוגרפית 'אלף'.

למעט אולי ההתעניינות בתנועת חב"ד, שאף היא חסרת השוואה לכל זרם אחר בתולדות

שבין המהפכים במורשתה של חסידות ברסלב נמצאים אישים שתחום עיסוקם המובהק אינו חסידות דווקא, אלא היסטוריה, מדע הדתות, ספרות עברית ויידיש וספרות משווה, משפטים, פסיכולוגיה, רפואה ואתרופולוגיה. אך טבעי הוא שעולמה הרוחני של חסידות ברסלב נתפרש גם בכליהם של אמנים, סופרים, משוררים ומחזאים.

[ב]

תופעה מרתקת זו יש לה משמעויות גם מעבר לתחום הביבליוגרפי. היא משקפת הן את מידת החינוכיות הפנימית העצומה הגלומה בחסידות ברסלב, הן את מידת העניין שהיא מעוררת במתבוננים בה מבחוץ. לראשונה עמדתי על היקפה של התופעה, כמו גם על מגבלותיה, כאשר עסקתי במחקר על רדיפת חסידי ברסלב בידי אחיהם החסידים, בשנות השישים של המאה הי"ט.⁶ והנה, על אף הגודש העצום בפרסומים על ר' נחמן, נוכחתי כי מועט מאוד החומר הכתוב על חסידות ברסלב המאוחרת שבה ביקשתי לעסוק. גיליתי כי בארץ לא זרועה זו כמעט שלא חרשו חורשים ורב הפרוץ על העומד. טרחתי אפוא ורשמתי מאז כל פריט ביבליוגרפי שנקרה על דרכי, ולבסוף קרמה רשימה זו עור וגידים והיתה לכלי עבודה של ממש, שאני שמח להעמידו לרשות הכלל. כשתמה עבודתי התברר שלא טעיתי בהערכת ומצב המחקר של חסידות ברסלב אמנם סובל מחוסר איזון חמור: רובו המכריע דן בר' נחמן עצמו, ובמיוחד בסיפוריו, ורק מיעוט קטן וזניח הוקדש לגורלה של חסידות ברסלב בדורות שלאחריו.

ואכן, דווקא התקופה הבררנחמנית היא שהקנתה לחסידות ברסלב את דיוקנה ההיסטורי כעדה מופלאה ומיוחדת במינה, שיכול המתבונן בה להלל ולשבח ויכול הוא לחרף ולגדף, אך אין הוא יכול להישאר שווה נפש. ימי מנהיגותו של התלמיד הנאמן, ר' נתן שטרנהרץ מנמירוב (1780-1845), היו מהמרתקים והסוערים

החסידות. ומעניין שלשתי תנועות אלה, חב"ד וברסלב, על אף השוני התיאולוגי הרב שביניהן (ראו במאמרו של וייס, 'חסידות של מיסטיקה וחסידות של אמנוה: בירור טיפולוגי'; מס' 571) ועל אף גורלן ההיסטורי השונה – יש הרבה מן המשותף מבחינה סוציולוגית, במיוחד בדור האחרון: בשתייהן הצדיק משמש מוקד לתקוות משיחיות חריגות בעוצמתן גם לאחר מותו; אלו הן העדות החסידיות היחידות שמוכנות לקלוט בתוכם 'חוזרים בתשובה' ובני 'עדות המזרח', מגלות סובלנות ופתיחות גם לחילוניים גמורים ועוסקים בפעילות תעמולתית לגיוס תומכים חדשים; בשתייהן פועלת העדה ללא רבי-צדיק (אמנם אצל חב"ד זו התפתחות חדשה לחלוטין, שאחריתה מי ישרנה); ושתייהן – במיוחד ברסלב – נתונות לביקורת ואף ללעג מצד קבוצות חסידיות אחרות.

להלן, מס' 818.

שבתולדותיה של חסידות ברסלב. בתקופה זו נרדפו ר' נתן ושאר חסידי ר' נחמן עד צוואר במחלוקת גדולה שאסרו עליהם כמה מצדיקי הדור, ובראשם ר' משה צבי מס'ורן (שיאה של המחלוקת היה בשנים 1835–1838). במקביל נוצקו אז דפוסי השימור של עדה קטנה המסוגלת לפעול גם ללא צדיק חי ונוכח,⁷ ובעיקר נדפס בתקופה זו רובה המכריע של תורת ברסלב הקנונית. ואף על פי כן, על דמותו של ר' נתן, על חבריו, תלמידיו ועל תקופתו בכלל נכתבו מעט מאוד מחקרים.⁸

מקומו המכריע של ר' נתן בעיצוב פניה של חסידות ברסלב הוא מן המוסכמות שאינן צריכות ראיה, ואופייניים הם דבריו של ר' נחמן גולדשטיין מ'ט'שרין (1825–1894), מן הבולטים שבפרשני תורתו של ר' נחמן והיחיד בחסידי ברסלב ששימש גם כרב ואב בית דין בקהילה:

שמעתי מאבי ז"ל, ששמע מגדולי המקורבים של רבינו ז"ל [=ר' נחמן], שהבינו מרמיוותיו... שהוא [=ר' נתן] יהיה המוציא והמביא בכל עניניו הקדושים של רבינו ז"ל לאחר פטירתו, כמו שראינו בעינינו שכן היה. שכל עיקר קיום השארתו הקדושה של רבינו ז"ל לנצח, היה רובו ככולו כמעט רק ע"י הר"ר נתן ז"ל כידוע.⁹

ואולם, ככל שמועט המחקר הביקורתי על ר' נתן ובני דורו, עוד הרבה פחות מכך נכתב על חסידות ברסלב המדולדלת והנרדפת בדורות שלאחריו, ועל גורלה ברוסיה הצארית ולאחר מכן בברית המועצות הקומוניסטית. זהו סיפורם של

7 שאלה זו טרם נתבררה במלוא חריפותה: האמנם גרסו חסידי ברסלב מלכתחילה שלר' נחמן אין ולא יהיה תחליף, או שמא אין זו אלא אידיאולוגיה שנוצרה בדיעבד ובכוח הנסיבות. סימנים רבים מצביעים על כך שחסידי ברסלב נקלעו למצוקת הנהגה האופיינית לעדה שמנהיגה הנערץ הסתלק מן העולם ללא שהותיר אחריו יורש גנטי וללא שהצביע בחייו על יורשו. מכיוון שהחסידים לא יכלו להסכים ביניהם על מנהיג שסמכותו תהיה מקובלת על כולם, התפתחו מוקדי מנהיגות מקומיים ובד בבד נשתרשה האמונה כי לא רק שאיש אינו יכול לרשת את ר' נחמן כצדיק אלא שעתיד הוא עוד לשוב. על אף מעמרו המיוחד של ר' נתן מנמירוב מסתבר כי לא כל החסידים קיבלו את סמכותו. כאלה היו למשל 'אנשי דאשיב', ר' יודל ור' שמואל אייזיק, תלמידיו הקרובים של ר' נחמן (ראו: וייס, מוזקרים [מס' 571], עמ' 228–229, 236–241; פייקאו', חסידות ברסלב [מס' 567], עמ' 259–264). סוג אחר של מנהיגות מקומית ייצג ר' נפתלי מנמירוב, חברו וכן מקומו של ר' נתן. לאחר פטירת ר' נחמן עבר ר' נפתלי להתגורר באומן והתקבל בקרב החסידים כבעל סמכות המקבילה לר' נתן שהתגורר בברסלב (ראו למשל: עלים לתרופה [מס' 227], ניריזק תשט"ו, עמ' קצה).

8 ההסבר לכך קשור מן הסתם גם למיעוט המחקר על חסידות המאה הי"ט בכלל. ראו: אסף, דרך המלכות [מס' 781], עמ' 21–25.

9 פרפראות לחכמה [מס' 27], ירושלים תרצ"ה, נג ע"א.

'החסידים המתים'¹⁰ קומץ נאמני ברסלב, שבולטים בהם אישים כמו ר' נחמן מטשרהין, ר' נחמן מטולצ'ין, ר' משה יהושע (אלטר) בזשיליאנסקי מטפליק ור' שמשון ברסקי מאומן. הם מסרו נפשם על שמירת גחלת האמונה ברבם,¹¹ על התמדת התפילות ב'ציון הקדוש' שבאומן ועל מלאכת הקודש של הדפסת ספרי ברסלב על אף קשיים כלכליים, פירוד פנימי,¹² ורדיפות מבית (בידי חסידים אחרים) ומחוץ (בידי שלטון אנטי קלריקלי). חזיון דרמטי זה של קיום רוחני תוסס בתנאי מצוקה קשים טרם תואר במלואו.

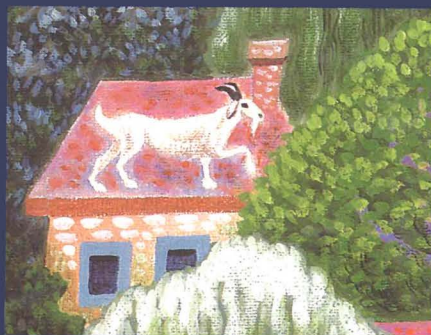
פרשת התהוותה של עדת חסידי ברסלב בפולין שבין שתי מלחמות העולם אף היא מסכת לעצמה. קהילות חסידי ברסלב בוורשה, בלודז' ובלובלין, על מנהיגיהם (ובראשם ר' יצחק ברייטר, ר' אהרן ליב ציגלמן ור' שמחה בורנשטיין) ומנהיגיהם (במיוחד קביעת התכנסויות ראש השנה של 'הקיבוץ הקדוש' בלובלין ופעילות מו"לית ענפה), לא זכו עדיין לתשומת הלב המחקרית הראויה.

פרק חשוב ועלום לא פחות בתולדות חסידות ברסלב קשור בדפוסי פעילותו הרוחנית והארגונית של היישוב הברסלבי בארץ ישראל, שהתרכז בצפת, בטבריה ובירושלים, למן המחצית השנייה של המאה הי"ט ואילך: שמירת הזיקה ללבה הפועם של החסידות (ה'קלויז' הסמוך לקברו של ר' נחמן באומן) ולריכוזי החסידים ברוסיה ובפולין; מפעל הדפסת ספרי ברסלב והפצתם (בעיקר הודות לפעילותם של החסידים ר' ישראל היילפרין ור' שמואל הורוויץ); מעמדן ודרכי התקבלותן של סמכויות רוחניות, כגון ר' אברהם חזן (בנו של ר' נחמן מטולצ'ין), ר' אברהם כוכב-לב (נכדו של ר' נחמן מטשרהין וצאצא של ר' נתן מנמירוב), ר' לוי יצחק בנדר, ואחרים. כל אלה לא נדונו ולא נחקרו עד כה.

10 כינוי זה, 'די טויטע חסידים', שבשל ניחוחו הרומנטי-המיסטי התקבל אמנם בספרים ובמאמרים רבים (אך לא בספרי ברסלב), מקורו ככל הנראה בקרב חוגים חסידיים אנטי ברסלביים שראו בו שם גנאי (שם גנאי נוסף היה 'נחמנטשיקים' וראו מס' 818, עמ' 469). לראשונה מופיע כינוי זה בדפוס רק במאה העשרים (ראו למשל מס' 790-792, 796, 803, 823). השוו: 'על כן יסכימו הם, הברסלביים, להקרא בפי זהם: "חסידים מתים", אך לא יחללו את נשמתו המאירה של ר' נחמן על ידי הגשת פתקאות לאלה, לכאלה...' (המהלך ומס' 1878, עמ' 315). אני מודה לד"ר עדה רפפורט-אלברט שבדקה שאלה זו והפנתה את תשומת לבי אליה.

11 'שאמר, שהאש שלו תוקד לעולם ולא תכבה, ואמר בזה הלשון: מיין פעייריל וועט שוין טליען ביז משיח וועט קומען'. אימרה מפורסמת זו, המיוחסת לר' נחמן, מופיעה לראשונה בפרפראות לחכמה (לעיל, הערה 9; חיי מוהר"ן (מס' 17), נסיעתו וישיבתו באומן, סימן מה (וראו מס' 712).

12 נוקבים במרירותם הם דבריו האחרונים של ר' נתן מנמירוב לתלמידיו ערב מותו: 'דיבר הרבה כמעט כצוואה, וכך אמר: צריכים אתם להחזיק אתכם ביחד באהבה גדולה, ואתם אנשים כשרים אלא שאתם שלימחלניקס' (עלים לתרופה [לעיל, הערה 7], קצו ע"ב).



ברסלב - ביבליוגרפיה מוערת הוא מפעל

ראשון מסוגו בתחום חקר החסידות: מאמץ לרכז את כל כתביה הרבים והפזורים של חסידות ברסלב, מחד גיסא, ואת כל הכתיבה המדעית והעיתונאית על חסידות ברסלב, מאידך גיסא. מעיינות הכתיבה השופעים של ר' נחמן, של תלמידו הגדול ר' נתן מנמירוב, ושל חסידי ברסלב בכלל, כמו גם תולדותיה הסוערות של עדה חסידית זו ודיוקנה החברתי המיוחד משכו את לבם של חוקרים, סופרים ואנשי רוח.

ברסלב - ביבליוגרפיה מוערת הוא פרי

עמל של שנות איסוף וחיפוש רבות בארכיונים ובספריות. החיבור כולל 1,110 כותרים, היוצרים יחד תמונה רבגונית וחיה של אחת העדות החסידיות המעניינות ביותר, שאין תקדים להיקף הכתיבה מתוכה ועליה. ההערות הביבליוגרפיות, ההיסטוריות והפרשניות מסייעות למשוטט בנתיבי חסידות זו להפוך את מסעו לידידותי ומרתק.

הביבליוגרפיה לוקטה ונכתבה בידי ד"ר דוד אסף, החוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת תל-אביב. בין ספריו: דרך המלכות - ר' ישראל מרח"ץ ומקומו בתולדות החסידות, מרכז זלמן שזר, ירושלים תשנ"ז.



דאנאקוד 185-462